

Edens lustgård låg i Kurdistan ?!

Världens äldsta helgedom – 10 000 / 9 000 år f. Kr. – har upptäckts i Girê Navokê (på turkiska Göbekli Tepe). Platsen ligger i norra Kurdistan i sydöstra Turkiet, strax utanför staden Ruha / Urfa* vid gränsen till Syrien. Arkeologen Klaus Schmidt säger “Jag förstod när jag strövade omkring, att detta inte kunde vara någon naturlig kulle.”

Det är ännu inte klart om det rör sig om ett tempel dvs med ett tak eller endast om en temenoi, en helgedom utan tak, såsom den från 2000 till 2500 före Kr. härstammande Stonehenge i Storbritannien.

Tempelrekonstruktion

Nyupptäckt

Girê Navokê / Göbekli Tepe, som sen urminnes varit en helig plats för ortsbefolkningen, blev känd som arkeologisk fyndplats först 1964 – på 80-talet gjordes en del undersökningar. Men det dröjde till in på 90-talet innan regelrätta utgrävningar påbörjades. Det var efter att en av traktens herdare upptäckt en samling märkligt formade stenar som stack upp ur marken. Museet i Ruha / Urfa fick höra om saken och informerade det ansvariga ministeriet som i sin tur kontaktade det tyska arkeologiska institutet i Istanbul.

Det var så Klaus Schmidt, som sen 1995 tillsammans med turkiska kollegor lett utgrävningarna, kom in i bilden. Han fann skärvor av de nu välkända T-formade stenpelarna. De hitintills framgrävda ruinerna består av 43 pelare på upp till 3 meter som väger mellan 5 till 15 ton var. Och Girê Navokê / Göbekli Tepe har inte prisgett alla sina hemligheter. Endast 5 procent av platsen är utgrävd. Geomagnetiska undersökningar av kullarna visar att det finns minst 250 stenar kvar att utgräva.

* Det kurdiska namnet på staden Rûha (uttalas Röha) skrivs ibland Riha. Urfa som är det hävdvunna turkiska namnet är idag Sanliurfa.

Schmidt säger att Girê Navokê / Göbekli Tepe inte kan ha varit någon bosättning utan ett tempel, "en stenålderjägares helgedom". Konklusionen grundar sig på att stenarna är placerade i cirkel med en öppning som markerats av två mycket stora stenar.

Ifrågasätter tidigare syn

Det är långt ifrån klart hur samlare och jägare har kunnat bygga en dylik helgedom. Schmidt förmodar att de har samlats sporadiskt för att under ett årtionde ha konstruerat 'templet'.

Upptäckten att yngre stenålders samlare/jägare har kunnat bygga något sådant är mycket revolutionerande. Man har tidigare antagit att civilisationen, med sin komplexa konst och arkitektur, har varit avhängligt det bofasta jordbrukandet. Det är endast i jordbrukssamhällen – är den allmänna teorin – som man i motsats till en samlar- och jägarexistens, har varit fri från det dagligt nödvändiga arbetet för födan. För samlarna/jägarna måste ständigt vara på jakt för att få tillräckligt med mat. Girê Navokê / Göbekli Tepe bevisar att det tidigare samlar- och jägarsamhället har varit långt mer utvecklat, åtminstone i denna region, än vad man tidigare vågat tro.

Arkeologerna anser i alla händelser att helgedomens skapare måste ha besuttit en avancerad organisering för att kunna förfärdiga byggnaden. Schmidt uppskattar att det har behövts minst femhundra människor för att kunna hugga ut klippstyckena och forsla dem de behövliga hundra till femhundra metrarna. Hur de gjort det är fortfarande obesvarat. Och människorna som gjort det måste ha kommit från en omkrets på minst 100 kilometer, säger han.

Mycket kvar att upptäcka

Man antar att Girê Navokê / Göbekli Tepe med sina stencirklar på 10 till 30 meter i diameter måste ha haft en särskild betydelse. En plats där samlare och jägare utövat gemensamma angelägenheter. Det finns benrester av människor som visar på att templet kunnat vara en begravningsplats. Och man har hittat skulpturer, vilket kan tyda på en kult av dem som har gravsatts innanför stencirklarna.

Utifrån jämförelser med andra forntida fynd sluter sig Klaus Schmidt till att de som skapade Girê Navokê / Göbekli Tepe utövade schamanism. Han säger att de T-formade pelarna möjligtvis föreställer förfäder. Tron på gudar uppstod mycket senare.

Förutom att platsen har varit en gravplats har den varit ett ställe där jägarlivet och jakten har firats. Det förekommer avbildningar av ormar, spindlar, skorpioner, rävar, svin, oxar och lejon m.fl. Då människo- och djurrelieferna är uthuggna på rad drar en del arkeologer slutsatsen att detta förmodligen är en av de äldsta mänskliga skrifterna. En slags primitiv hieroglyfskrift.

Går man runt i det ökenartade Girê Navokê / Göbekli Tepe av idag är det svårt att fatta att här har funnits en betydande civilisation. Men trakten har tidigare varit en mycket bördig region. Här har funnits dussintals olika ryggradsdjur, gröna ängar och djupa skogar. Klimatet har varit varmt och fuktigt. En rent av paradisisk nejd.

En Edens lustgård

Schmidt menar att samlarna/jägarna senare ska ha beslutat att bedriva jordbruk, så att de kunde sörja för den religiösa församlingens behov. Och troligtvis var det jordbrukandet som förorsakade undergången. Jordbruket i regionen där Girê Navokê / Göbekli Tepe ligger uppstod runt 8 000 f Kr. Det är samtidigt som landskapet har förändrats. Jorden där träden hade fällt torkade ut och trakten blev ökenartad.

Av ett eller annat skäl kom templet att täckas av jord. Så all den jord som arkeologerna har avlägsnat för att frilägga stenpelarna är således jord som människor har lagt där; dvs alla kullarna är konstgjorda.

Föreställningen om den bibliska Edens lustgård, som en allegori om övergången från jägar- och samlarexistens till ett bondesamfund, är inte ny. Vad som är nytt är att denna allegori kunde ha gällt regionen runt Girê Navokê / Göbekli Tepe. Att det var här Edens lustgård låg!?

Men oberoende av vilket, är det ett faktum att Girê Navokê / Göbekli Tepe i dagens Kurdistan är en av de viktigaste arkeologiska fynden sen det andra världskriget. Den visar på en tid av vår samlar- och jägarförflutna som tidigare varit oss otänkbar. Att just samlare och jägare har varit förmögna att bygga ett tempel, ställer oss frågan om giltigheten i synen på kulturens avhänglighet av jordbrukande fast bosättning! Och om det inte är så, att konsten alltid har varit hur den mänskliga naturen uttrycker sig?

Lieve Driesen

De Koerden (Bryssel) november/december 2007. Översättning *Per-Erik Wentus*.